

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

Збірник матеріалів

**III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(3 листопада 2023 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 3
3 листопада 2023 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2023 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів III Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (3 листопада 2023 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2023. Вип. III. 272 с.

Організаційний комітет:

- Богущ А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
- Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
- Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
- Булгакова О.Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
- Левицька М.І. – методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

вання пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України. Київ, 2004. 19 с.

8. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем : дис. ... канд. психол. наук. Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2003. 211 с.

9. Ткачук Т.А. Радість пізнання. *Дошкільне виховання*. Київ. 2002. № 9. с. 10-11.

10. Товкач І.Є. Формування пізнавальної активності старшого дошкільника у ході мовленнєвих занять. *Молодий вчений*. 2014. №3(06). С. 103-106.

11. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; [редкол.: В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

СТРАХ І ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Магістрантка Н. Кузнєцова

Страх складається з певних і цілком специфічних фізіологічних змін, експресивної поведінки та специфічного переживання, що виникає з очікування загрози або небезпеки.

Сприяють виникненню страху деякі типологічні властивості нервової вищої діяльності. Це емоційна чутливість і пов'язана з нею вразливість. Підвищена вразливість таких людей виражається в їхній емоційній вразливості та вразливості, коли вони «все близько приймають до серця і легко засмучуються», будучи нездатними до агресивних відповідей. Схильні до страхів діти не схильні до зовнішнього, відкритого вираження своїх почуттів і переживань – вони «все тримають у собі» [6].

Більшість дітей проходять у своєму психічному роз-

витку низку вікових періодів підвищеної чутливості до страхів. Усі ці страхи мають перехідний характер, але вони здатні оживляти аналогічні страхи, що зберігаються в пам'яті тривожних батьків. Страхи дорослих передаються дітям у сім'ї. Це найбільш типовий психологічний шлях передачі страхів. Імовірність появи страхів у дітей завжди вища за наявності їх у батьків, особливо, якщо є загальні властивості вищої нервової діяльності, а також, коли батьки користуються у дітей авторитетом і коли між ними існує тісний емоційний контакт. Більшість страхів передаються дітям неусвідомлено, але деякі страхи, точніше побоювання, можуть навіюватися дітям нав'язувано або системною цілісністю орієнтації, таким чином успадковуються не самі страхи, а деякі загальні властивості реагування.

Причинами страху можуть бути події, умови або ситуації, що є початком небезпеки. Причиною страху може бути присутність чогось, що забезпечує безпеку. Страх може мати своїм предметом будь-яку людину або об'єкт. Іноді страх не пов'язаний ні з чим конкретним, такі страхи проходять, як безпредметні. Страх може викликатися стражданням, це пов'язано з тим, що в дитинстві сформувалися зв'язки між цими почуттями [2, 3].

Дитячий страх – це серйозна проблема, провокатором якої можуть стати кілька причин:

1. Залякування, до якого можуть належати: укуси тваринам або комахам; раптовий гучний звук, крик; сварки та скандали батьків; залякування казковими персонажами, монстрами та ін.

2. Набутий негативний досвід, до якого може належати хвилююча подія у житті дитини (наприклад: дівчинка почала тонути в річці та наковталася води; дитину вкусив собака; дитина загубилася у магазині тощо).

3. Надмірна опіка дитини батьками. Більшість батьків, піклуючись про свою дитину, роблять велику помилку, виявляючи надмірну опіку над нею. Вони намагаються

вберегти малюка від усіляких неприємностей та погроз, тим самим не даючи йому повноцінно адаптуватися у сучасному світі.

4. Розмови дорослих. Найчастіше батьки, не помічаючи присутності дітей, обговорюють теми, які зовсім не відповідають віку дитини. Іноді батьки думають, що дитина не прислухається до їх розмов, але в цей час малюк вбирає інформацію, що обговорюється дорослими, і переживає в собі ситуацію, що описується. Наприклад, найчастіше батьки обговорюють свої та чужі хвороби у присутності дітей, тим самим сприяючи розвитку відповідного страху захворіти у дитини.

5. Віртуальна реальність. У сучасному світі через нестачу живого спілкування з однолітками та батьками дитина з дошкільного віку починає захоплюватися комп'ютерними іграми, які можуть істотно впливати на психіку і призводити до виникнення всіляких страхів, пов'язаних із їх сюжетом чи героями.

6. Занепокоєння батьків. Через підвищену тривожність батьків стрес і занепокоєння можуть транслюватися на дитину такими застереженнями: «Не бігай - впадеш і вдарися», «Пережовуй – подавишся» і т.п.

7. Порушення уподобання. Якщо дитина не відчуває безпеку у сім'ї, не відчуває опори з боку близьких людей, їй стає важко довіряти навколишньому світу, оскільки страждає відчуття прихильності.

8. Агресивні батьки. В даному випадку йдеться про агресію щодо дитини. Якщо мати займає в сім'ї лідируючу позицію, то базове почуття безпеки, що виходить насамперед від неї, може страждати.

9. Конфліктна сім'я. Варто брати до уваги те, що діти дошкільного віку важко сприймають навіть невеликі сварки у ній. Дитина постійно перебуває у стресі, якщо в сім'ї часто відбуваються з'ясування стосунків із биттям посуду, криками, нецензурною лайкою.

10. Хвороби. Неврози чи інші психічні захворювання можуть призвести до страху у малюка. У разі лікуванням повинні займатися медики.

11. Почуття самотності. Дитина, змалку почувуючи себе самотньою в сім'ї, надалі намагається уникати компанії однолітків і стає замкнутим у собі, боячись спілкування та взаємодії з іншими людьми [2, 5].

В літературі описуються вроджені детермінанти страху, що називаються «природними стимулами та їхніми похідними». Похідні стимули, мабуть, швидше схильні до видозмін у досвіді, ніж природні. Природними стимулами страху є: самотність, незнайомість, раптове наближення, раптова зміна стимулу, висота і біль. Стимули страху включають: темряву, тварин, незнайомі предмети і незнайомих людей. Багато авторів показали, що природні стимули страху пов'язані з віком, тобто залежать від процесів розвитку і дозрівання. Наприклад, низка досліджень показала, що страх перед незнайомими людьми не може виникати в перші місяці життя тому, що в дитини ще не розвинулася здатність відрізнити знайомі обличчя від незнайомих. Ця здатність виникає десь між 6-и - 9-місячним віком і саме в цьому віковому періоді відзначається максимальний страх перед чужими.

Самотність найбільш глибока і важлива причина страху. До інших природних стимулів страху, можна віднести, наприклад, незнайомість і раптові зміни стимуляції лякають значно сильніше, якщо вони з'являються на тлі самотності. Проблема диференціації страху від інших емоцій.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях існує кілька підходів до класифікації дитячих страхів, серед яких у період дошкільного дитинства слід зазначити такі:

1) природні (засновані на інстинкті самозбереження): смерті (власної, батьків), замкнутого простору, темряви, глибини, висоти, тварин, чудовиськ, комах, стихій (води, вогню), крові, лікарів, уколів, гучних звуків;

2) соціальні: самотності, покарання, засудження, глузувань;

3) уявні – найпоширеніші, основною причиною виникнення яких є нестримна фантазія, здатна розростатися до неймовірних розмірів: страх темряви, коли дитина сама себе переконує, що в темряві водяться чудовиська, або смерті батьків, коли малюк боїться, що мама спізнюється з роботи, бо померла;

4) нав'язливі та реальні – породжуються конкретними життєвими ситуаціями, які можуть стати психотравмуючими: якщо дитина на кілька годин застрягла у ліфті, у нього надовго збережуться пережиті на той момент емоції, які, якщо не допомогти йому позбутися їх, можуть перерости у фобії;

5) бредові – найменш вивчені дитячі страхи, причини яких не зрозумілі: іноді батьки не можуть зрозуміти, чому дитина боїться власного дідуся, або горобця, або інших елементарних речей та явищ;

6) ситуативні – обумовлені конкретною небезпечною ситуацією (аварією, падінням з висоти, смертю батьків і т.п.), яка виступає в ролі психотравмуючої, що впливає на все подальше життя дитини і легко переростає у фобії;

7) особистісні – зумовлені індивідуальними особливостями дитячої психіки, характеру (соромливість, невпевненість, замкнутість та інші), виявляються частіше всього в новому колективі, незвичній обстановці і згодом можуть розвинути в аутизм, соціальну дезадаптацію, виростити внутрішні комплекси та низьку самооцінку;

8) гострі – виникають у певній ситуації, часто носять короткочасний характер і за підтримки батьків чи роботи з психологом швидко йдуть без наслідків;

9) хронічні – розвиваються з гострих за відсутності необхідної підтримки з боку дорослих; можуть бути зумовлені схильністю до тривожності; потребують психотерапевтичного втручання; є фобіями;

10) нічні страхи - виділяються в окрему групу як най-

більш часті та небезпечні; являють собою парасомнії - поведінкові порушення в різних фазах сну, обумовлені незрілістю ЦНС, що пояснює частоту випадків, що діагностуються у дітей у порівнянні з дорослими. Виявляються у вигляді нічних кошмарів, сноходіння, сноговоріння, сонного паралічу [1, 3, 6].

Когнітивні процеси являють собою найзагальніший вид причин страху. Наприклад, страх якогось певного об'єкта може бути викликаний уявним відтворенням у пам'яті або антиципацією. Спогад або передбачення страху саме по собі є достатнім для того, щоб викликати страх.

На підставі аналізу наявних робіт можна виділити типи ситуацій, що найбільшою мірою провокують страх на різних етапах дитинства. Це такі ситуації, як розставання з батьками, різка зміна звичного оточення: перехід у нову групу, неприйняття з боку однолітків, різноманітні оціночні ситуації.

У результаті аналізу низки психологічних праць, присвячених проблемі страхів, можна виокремити основні його джерела, причини виникнення та розвитку:

- 1) природні передумови, фізіологічні особливості індивіда (ослаблена нервова система);
- 2) тривала зовнішня стресова ситуація або посттравматичний синдром;
- 3) внутрішньо-особистісні особливості людини;
- 4) міжособистісні взаємовідносини людини з оточуючими (особливо близькими і значущими) людьми.

Таким чином, у дітей дошкільного віку страх виникає внаслідок фрустрації потреби в надійності, захищеності з боку найближчого оточення та відображає незадоволеність саме цієї потреби, яку можна розглядати в цьому віці як провідну. Страх ще не є власне особистісним утворенням, він являє собою функцію несприятливих взаємовідносин із близькими дорослими. У дослідженнях учених було показано, що вирішальна роль належить сім'ї. Від взаємин між дорослим і дитиною, створення потрібної психологічної

атмосфери вдома залежатиме і здоров'я дитини, і її нервова система. Любов і повага до дітей - одна з найголовніших умов їхнього гармонійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аландаренко Ю. Страхі дітей. Шляхи їх подолання : семінар-тренінг для вчителів поч. кл. *Психолог : всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. педагогів*. 2014. № 13/14. С. 68-69.

2. Камінська О.Д., Громик Н.В. Проблема дитячих страхів у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. *Psychological journal*. 2018. № 4 (14). Р. 86-104.

3. Рикмас М. І. Дитячі страхи. Шляхи їх подолання. *Шк. психологу. Усе для роботи : наук.-метод. журн.* 2016. № 11. С. 4-6.

4. Райчук Л. Подолання страхів: теорія та практика. *Психолог : всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. педагогів*. 2014. № 13/14. С. 4-67.

5. Сімакова А. Страхі хлопчиків & дівчаток. *Зростаємо разом: розвиток, виховання, психологія: перший освіт. журн. для дошкільників та їхніх батьків*. 2017. №3. С. 22-24.

6. Томчук С.М., Томчук М.І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця: ВАНО, 2018. 200 с.

ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Магістрантка А. В. Лисенок

Сучасна школа та її система занять, а також програми, що діють, пред'являють певні вимоги до рівня функціональної готовності дітей. Під шкільною зрілістю, як правило, розуміють досягнення певного ступеня нерво-